

Gramatyka emocji w nauczaniu języka polskiego jako obcego: próba wyznaczenia prototypowych skryptów kulturowych polskich reakcji wyrażania emocji. Podejście porównawcze

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Bronisławy Ligary

Autoreferat

1. Wprowadzenie

Przedłożona rozprawa podejmuje temat nauczania komunikowania emocji i ich rozpoznawania w języku polskim jako obcym (dalej JPjO) i wpisuje się w szerszy kontekst badań nad dwujęzycznością polsko-obcą w świecie (Sękowska 2010: 106). Inspiracją dla rozprawy były obserwacje, jakie poczyniłam podczas mojej pracy lektorki JPjO. Miałam wówczas możliwość dostrzeżenia, że polski sposób mówienia o emocjach znajduje się w obszarze zainteresowań uczących się JPjO, którzy zadają wiele pytań dotyczących tej problematyki. Daje się również zauważyć, że nie potrafią oni w sposób zgodny z polską normą komunikować swoich emocji, nawet jeśli znają potrzebne do tego słownictwo, gdyż pochodzące z ich ojczystego języka wzorce wypełniają po prostu polskimi słowami. Uznałam zatem, że szersze zbadanie tego problemu będzie interesujące i użyteczne, zwłaszcza, jeśli zostanie przeprowadzone przy użyciu narzędzi językoznawczych, które mogłyby nie tylko posłużyć do opisu polskich wzorców komunikowania emocji, ale także zostać następnie wykorzystane w nauczaniu JPjO.

Celem zatem mojej pracy było poszukiwanie miejsca dla nauczania gramatyki emocji w nauczaniu JPjO. Pojęcie gramatyki emocji jest jak na razie nieobecne w językoznawstwie polonistycznym. Na podstawie literatury przedmiotu i przeprowadzonych badań postawiłam hipotezę, że jest to osobne zagadnienie glottodydaktyczne i jako takie wymaga podstawy naukowej (teoretycznej) oraz wprowadzenia odpowiednich działań w procesie nauczania JPjO.

2. Podstawowe założenia badawcze

Pracy mojej przyświecało założenie, że rozpoznawanie i wyrażanie emocji jest niezwykle ważnym elementem komunikowania się w każdym języku, zwłaszcza w języku obcym dla uczącego się. Mówienie o emocjach w przyjęty w danej kulturze sposób daje poczucie swobody

językowej, jest także ważne z punktu widzenia komfortu psychicznego osoby mówiącej oraz stanowi ważny element kompetencji interkulturowej.

W mojej pracy wykorzystałam podejście interdyscyplinarne w badaniu zjawiska, jakim jest wyrażanie emocji w języku polskim, uwzględniając osiągnięcia badawcze psychologii, lingwistyki, komunikacji oraz glottodydaktyki. Badania moje wymagały podejścia porównawczego, dlatego zostały przeprowadzone wśród Polaków i Francuzów, gdyż tylko w kontraście z innym językiem właściwe językowi polskiemu cechy i sposoby, jednym słowem wzorce mówienia o emocjach mogły zostać uwidocznione.

3. Budowa rozprawy

Praca składa się z dwóch części: teoretycznej oraz empirycznej. W pierwszej części (rozdz. 1, 2) omówione zostały podstawy teoretyczne pracy, a więc *emocje podstawowe* oraz pojęcie skryptów wyrażania emocji w ujęciu psychologicznym oraz językoznawczym. Druga część (rozdz. 3, 4, 5) obejmuje omówienie wyników badań empirycznych. Najważniejsza ich część dotyczyła ustalenia polskich skryptów kulturowych wyrażania emocji (rozdz. 3 i 4). Analizie poddane zostały także wybrane podręczniki do nauczania języka polskiego i, dla porównania, języka francuskiego jako obcych ze względu na miejsce, jakie przyznają wykładnikom wyrażania emocji podstawowych. Ten rozdział (rozdz. 5) sytuuje się w obszarze subdyscypliny glottodydaktycznej, jaką jest ewaluacja materiałów glottodydaktycznych (por. Miodunka 2016: 246). Ponadto jeden podrozdział (5.2.) został poświęcony analizie porównawczej wymagań dla egzaminów certyfikatowych z jednej strony z języka francuskiego, z drugiej zaś języka polskiego ze względu na obecność w nich wymagań dotyczących wyrażania/komunikowania emocji.

4. Najważniejsze założenia metodologiczne

Katalog emocji, którym poświęciłam moje badania, oparłam na zestawie emocji podstawowych wyróżnionym przez Ekmana (Ekman 2012) i obejmuje on: *radość*, *smutek*, *strach*, *złość* (z pola GNIEWU), *zaskoczenie* i *wstręt*. Przyjmuję jego założenie o uniwersalnym charakterze wymienionych emocji podstawowych, z tym jednakże zastrzeżeniem, że same nazwy emocji w obu interesujących mnie językach, czyli polskim i francuskim, nie są uniwersalne.

Aby ustalić zakres wiedzy o emocjach i ich komunikowaniu, przydatny w nauce JPjO, konieczne było wykorzystanie odpowiedniego językoznawczego narzędzia, którym stał się

skrypt kulturowy sformułowany przy użyciu Naturalnego Metajęzyka Semantycznego Anny Wierzbickiej. Skrypt kulturowy umożliwia porównywanie odpowiadających sobie zachowań na gruncie różnych języków i pozwala na dobranie odpowiedniego *tertium comparationis* dla porównywanych zjawisk. W formule skryptalnej zrekonstruowana jest cała sytuacja, w której może pojawić się zachowanie nacechowane kulturowo. Skrypt pozwala uniknąć etnocentryzmu, posługując się metajęzykiem zbudowanym z pojęć uniwersalnych, istniejących w prawie każdym języku naturalnym, i umożliwia wyjaśnianie pojęć kulturowo nacechowanych, gdyż przedstawia je jako uporządkowany zbiór pojęć prostych i uniwersalnych. Według założeń przyjętych dla tej pracy skrypt kulturowy jest też podstawą gramatyki emocji.

Doprecyzujmy zatem, czym jest gramatyka emocji. Już gramatyka w tradycyjnym rozumieniu (za Aleksandrem Szulcem) obejmuje nie tylko środki morfologiczne i reguły ich łączenia, ale i kompetencję semantyczną. Pokusić się można o poszerzenie rozumienia pojęcia kompetencji o zestaw reguł zachowaniowych, których nie możemy oddzielić od sytuacji zewnętrznej, w jakiej akt komunikacyjny ma miejsce. Na gramatykę emocji składają się zatem nazwy emocji wraz z ich zawartością pojęciową oraz zbiór reguł dotyczących zachowań językowych nacechowanych emocjonalnie typowych dla danego języka-kultury¹. Reguły te mogą być wyabstrahowane jedynie na podstawie kontrastywnych badań międzykulturowych i powinny zostać przedstawione w postaci skryptów kulturowych w celu uniknięcia nadmiernego etnocentryzmu. Formuły skryptów kulturowych opisujących językowe zachowania nacechowane emocjonalnie mogą zostać skonkretyzowane w postaci opisów sytuacji z życia codziennego z typowym dla nich wypełnieniem leksykalnym. Tego rodzaju konkretyzacja skryptu kulturowego może być wykorzystywana w nauczaniu języka obcego.

5. Opis badań

Moje badania zmierzające do ustalenia skryptów kulturowych wyrażania emocji podstawowych w języku polskim objęły sześć emocji podstawowych: *radość*, *smutek*, *strach*, *złość* (z pola GNIEWU), *zaskoczenie* oraz *wstręt* i zostały przeprowadzone wśród Polaków i Francuzów. Składały się z dwóch etapów: pierwszy z nich zmierzał do ustalenia sytuacji-bodźców wywołujących językowe wyrażanie emocji, w drugim sytuacji te zostały wykorzystane w celu zebrania materiału językowego, na podstawie którego ustalone zostały

---

¹ Termin wprowadzony przez Roberta Galissona (1991).

skrypty kulturowe. Podstawową trudnością w pozyskiwaniu spontanicznych wypowiedzi jest brak możliwości nagrywania mówiących bez ich zgody; kiedy poprosimy o tę zgodę, wypowiedzi automatycznie przestaną być spontaniczne.

W pierwszej części badań respondentom przedstawione zostały nazwy emocji podstawowych, odpowiednio: Francuzom nazwy francuskie, Polakom nazwy polskie, a obie grupy badanych zostały poproszone o przedstawienie opisu sytuacji, którą kojarzą z daną emocją. Na podstawie uzyskanych w ankietach wypowiedzi poszukiwałam zatem w s p ó l n y c h s y t u a c j i , które byłyby bodźcami wyzwalającymi poszczególne emocje u Francuzów i Polaków. Ustalenia takich sytuacji poczyniłam w oparciu o najczęściej powtarzające się wskazania respondentów obu grup językowych. Te wspólne sytuacje stanowią *tertium comparationis* dla porównania międzyjęzykowego.

W drugim etapie badań *native speakerzy* języków francuskiego i polskiego zostali poproszeni o zapisanie swojej reakcji językowej w przedstawionej im sytuacji. Opis zdarzenia został zbudowany na podstawie wyników pierwszej części badań i przedstawiony Francuzom w języku francuskim, a Polakom w języku polskim; także odpowiedzi respondenci mieli zapisać w swoim ojczystym języku. Przeprowadziłam także komplementarny etap badań, w którym francuscy i polscy *native speakerzy* prezentowali ustnie swoje reakcje, tym razem w odpowiedzi na bodziec obrazkowy², aby otrzymać wyniki nieco bardziej spontaniczne niż miało to miejsce w wypadku odpowiedzi pisemnych. Tę część badania oparłam na założeniu o uniwersalności wyrazów twarzy odzwierciedlających emocje podstawowe, gdyż, jak wykazał w swoich publikacjach Paul Ekman, osoby pochodzące nawet z różnych kultur są w stanie rozpoznać emocje obserwując mimikę przedstawionej im na fotografii osoby (por. Ekman 2012). Poprosiłam tutaj respondentów o sformułowanie wypowiedzi językowej, która według nich będzie adekwatna do emocji przedstawionej na fotografii. Każdy z badanych musiał zatem nie tylko rozpoznać emocję przedstawioną na ilustracji, ale także skonkretyzować ją poprzez odniesienie do sytuacji z życia codziennego, gdyż dopiero wtedy mógł z nią skojarzyć reakcję językową. Respondenci odpowiadali w swoich językach ojczystych.

Grupę badawczą stanowili *native speakerzy* języka francuskiego i polskiego. Gdy idzie o grupę frankofonów, większość badanych osób stanowili studenci Université Sciences Humaines et Sociales Lille 3, gdy idzie o grupę polską, byli to polscy studenci Uniwersytetu

---

² Jako bodźce obrazkowe wykorzystane zostały fotografie *Emocje. Rozpoznawanie stanów emocjonalnych na podstawie wyrazów twarzy* (Wydawnictwo Harmonia). Każda z ilustracji zaprezentowanych respondentom przedstawiała osobę, której wyraz twarzy wyrażał jedną z emocji podstawowych.

Jagiellońskiego. W pierwszym etapie badań, w którym zostały wyznaczone sytuacje-bodźce wywołujące emocje podstawowe, wzięło udział 40 osób: 20 francuskich i 20 polskich *native speakerów*. W drugim etapie badań mającym na celu zebranie wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie przebadalam łącznie 81 osób; w tym w części pisemnej udział wzięło 19 francuskich i 29 polskich *native speakerów*. Wśród osób francuskojęzycznych siedem badanych osób miało powyżej 30 roku życia, a w grupie polskojęzycznej osiem osób przekroczyło ten wiek. W części ustnej uzyskałam odpowiedzi od 19 rodzimych użytkowników języka francuskiego, spośród których dziewięć osób brało już poprzednio udział w pisemnym etapie badań, oraz od 23 Polaków. Grupa badawcza była mieszana pod względem płci, z przewagą kobiet, zmiennej płci nie wykorzystałam jednak w moich badaniach.

6. Najważniejsze wyniki badań

Przeprowadzone przeze mnie badania postaram się przybliżyć na przykładzie jednej emocji pozytywnej – *radości* oraz jednej negatywnej – *złości* z pola GNIEWU. Konieczna jest tu uwaga, że moje badania nie koncentrowały się na nakreśleniu pola semantycznego dla pojęcia *radości* i moje podejście do tej emocji opiera się raczej na psychologicznych założeniach, z których wynika, że *radość* i *zadowolenie* to emocje podstawowe o pozytywnym charakterze, różniące się między sobą jedynie stopniem intensywności (por. Łosiak 2007: 52). Na podstawie uzyskanych w pierwszym etapie badań odpowiedzi ustaliłam następującą sytuację-bodziec:

Osiągasz sukces, o jakim długo marzyłeś/marzyłaś (zdałeś/zdałaś dobrze egzamin, dostałeś/dostałaś wymarzoną pracę, awans, wygrałeś/wygrałaś konkurs...). Co mówisz do kolegi/koleżanki?

Zebrany w ankietach pisemnych oraz ustnych materiał leksykalny pozwolił na ustalenie skryptu kulturowego dla emocji *radość*, który przedstawia się następująco:

Francuzi (język francuski): joie	Polacy (język polski): radość
X czuje radość	X czuje radość
X mówi o tym, że czuje radość	X mówi o tym, że czuje radość
czasami ktoś mówi coś takiego: zdarzyło się coś dobrego dla mnie	czasami ktoś mówi coś takiego: zdarzyło się coś dobrego dla mnie
zrobiłem coś, żeby zdarzyło się coś dobrego dla mnie	nie zrobiłem nie , żeby zdarzyło się coś dobrego dla mnie
czuję się dobrze z tego powodu	czuję się dobrze, bo <u>zdarzyło się</u> coś dobrego

z tego powodu ten ktoś czuje coś dobrego i mówi o tym X mówi o czymś takim	z tego powodu ten ktoś czuje coś dobrego i mówi o tym X mówi o czymś takim
---	---

Przedstawione wyżej formuły skryptu wyrażania *radości* w języku francuskim i polskim jako powód radości wskazują „coś dobrego”, co przydarzyło się eksperciencerowi. W wypadku analizowanych ankiet był to dobrze zdany egzamin. Opisane wyżej prawidłowości znajdują swoje odwzorowanie w następującym, identycznym dla obu języków fragmencie formuły skryptu: „zdarzyło się coś dobrego dla mnie (...), czuję się dobrze z tego powodu”. Oczywiście pozostaje to w zgodzie z psychologicznym opisem emocji *radości*. Zrekonstruowane przeze mnie formuły skryptu różnią się jednym fragmentem: badani Francuzi podkreślili, że wykonali pewne działania, które spowodowały wspomniane „dobre zdarzenie”, a więc mieli wpływ, na to, co ich spotkało, doznawanie radości zawdzięczają więc sobie, francuski skrypt uwidacznia afirmację siebie. W materiale ankietowym odbicie tej postawy stanowi często używana przez badanych Francuzów konstrukcja „j’ai réussi” w pierwszej osobie, dosł. ‘odniosłem sukces’ (inaczej: ‘zrobiłem to z powodzeniem’). Polacy nie wskazali, że mieli możliwość takiego wpływu, a często pojawiająca się w ich wypowiedziach konstrukcja „udało mi się” podkreśla, że „dobre zdarzenie” starają się przedstawić jako niezależne od ich działań.

Jeśli chodzi o emocję *złości* z pola GNIEWU warto zwrócić uwagę, że już etap badania, w którym poszukiwałam sytuacji-bodźca wykazał różnice między postawami frankofonów i polonofonów. Wielu Francuzów wskazało jako przyczynę *złości* przyczyny ogólne, niezwiązane bezpośrednio z respondentem, np. rasizm, niesprawiedliwość, zanieczyszczenie środowiska, znęcanie się nad zwierzętami; u Polaków tego rodzaju wypowiedzi były pojedyncze. Jako sytuację-bodziec dla emocji *złości* wykorzystałam zdarzenie dotyczące bezpośrednio respondentów:

Wspólnie z kolegą/koleżanką przygotowujesz ważny projekt. Tuż przed terminem oddania rezultatów dowiadujesz się, że nie wywiązał/a się ze swojej części obowiązków. Co mówisz?

Oto formuła skryptu wydobyta po przeanalizowaniu otrzymanych danych:

Francuzi (język francuski): colère	Polacy (język polski): złość
X czuje gniew	X czuje gniew
czasami ktoś czuje coś takiego	czasami ktoś czuje coś takiego
zrobiłeś coś, co jest złe dla mnie (i dla ciebie)	zrobiłeś coś, co jest złe dla mnie (i dla ciebie)
czuję się źle z tego powodu	czuję się źle z tego powodu

<p>X mówi o tym, że czuje gniew czasami ktoś mówi coś takiego: zrobiłeś coś, co jest złe dla mnie (i dla ciebie) nie chciałem, żebyś to zrobił chcę ci o tym powiedzieć nic nie mogę zrobić z tego powodu/ nie chcę nic zrobić z tego powodu lub chcę, żebyś ty zrobił coś z tego powodu</p> <p>z tego powodu ten ktoś czuje coś złego i mówi o tym X mówi o czymś takim</p>	<p>X mówi o tym, że czuje złość czasami ktoś mówi coś takiego: zrobiłeś coś, co jest złe dla mnie (i dla ciebie) nie chciałem, żebyś to zrobił chcę ci o tym powiedzieć nic nie mogę zrobić z tego powodu / nie chcę nic zrobić z tego powodu lub chcę/żadam, żebyś ty zrobił coś z tego powodu lub możemy zrobić coś z tego powodu zrobimy to <u>razem</u> (ty i ja)</p> <p>z tego powodu ten ktoś czuje coś złego i mówi o tym X mówi o czymś takim</p>
--	--

Większość badanych frankofonów i polonofonów chciała zakomunikować swoje uczucia partnerowi dialogu, który stał się ich przyczyną. O ile jedni i drudzy zaznaczyli swoją bezradność lub niechęć do działania w sytuacji wywołującej emocję negatywną, to jednak w grupie polskich respondentów wyraźnie zaznaczona została chęć zmuszenia interlokutora do działania. Nacisk położony przez Polaków na tę część komunikatu odwzorowuje fraza „chcę/żadam, żebyś ty zrobił coś z tego powodu”, podczas gdy w grupie respondentów francuskich postawa ‘żądać’ nie zaznaczyła się, pozostał tylko komponent wolitywny ‘chcę’. U Polaków można także zauważyć, że wyrażanie złości jest silnie ukierunkowane na osobę będącą powodem tego uczucia. Polacy nie tylko, jak się wydaje, chętnie wyrażają *złość*, ale też nie wahają się atakować słownie interlokutora, który to uczucie spowodował.

Najważniejsze syntezы otrzymanych rezultatów dla pozostałych emocji podstawowych przedstawiają się następująco: gdy idzie o skrypty wyrażania *smutku*, u obu grup badanych daje się zauważyć strategia niezewnętrzzniania tej emocji. W przypadku skryptu dotyczącego emocji *strachu* u francuskich i polskich respondentów uwidacznia się chęć działania zmierzającego bądź do zmniejszenia samego uczucia strachu, bądź mającego na celu usunięcie jego przyczyny. Jednakże, pomimo tych podobieństw w postawach badanych, w skrypcie polskim obserwujemy chęć słownego zmniejszenia potencjalnego niebezpieczeństwa oraz nadzieję, że nic złego się nie wydarzy. Wpisane jest to w polską postawę kulturową wobec *strachu* ‘jakoś to będzie’. Wyrażając językowo emocję *zaskoczenia* obie grupy respondentów waloryzowały pozytywnie osobę, której działania mogły być powodem tej pozytywnej emocji. Z kolei w wypadku *wstrętu/obrzydzenia* jako przyczynę zaistniałego faktu obie grupy

respondentów wskazały swoje własne zachowanie. Ciekawe jest jednak, że choć zachowanie to stało się przyczyną zaistnienia nieprzyjemnego dla eksperimenterów wydarzenia, tylko Polacy postrzegali swoje zachowanie jako złe, a Francuzi ograniczyli się do ocenienia samego wydarzenia, nie zaś powodującego je zachowania osoby.

Przeprowadzone badania wykazały, że w skryptach kulturowych wyrażania emocji dla języków francuskiego i polskiego istnieje wiele podobieństw, ale są i różnice, co potwierdza moje założenie, że problematykę tę na leży badać w kontekście interkulturowym oraz poświęcić jej czas na lekcjach JPjO.

7. Ewaluacja materiałów do nauczania JPjO ze względu na obecność wykładników wyrażania emocji

Praca moja objęła także analizę podręczników kursowych do nauczania JPjO na różne poziomy zaawansowania pod kątem obecności w nich językowych wykładników emocji podstawowych. Pod uwagę wzięłam 9 podręczników kursowych wydanych po 2009.

Kryteria ewaluacji, którym poddałam podręczniki, były następujące:

1. obecność językowych wykładników reakcji emocjonalnych w tekstach podręcznika,
2. obecność ćwiczeń, które umożliwiłyby zastosowanie zdobytej wiedzy w sytuacjach komunikacyjnych,
3. realizacja skryptów kulturowych wyrażania emocji podstawowych.

Ze względu na dużą obecność wyrażen nacechowanych emocjonalnie uwagę zwraca seria *Polski. Krok po kroku*, składająca się z dwóch części. W pierwszej z nich (poziom A1), pojawia się leksyka, którą można odnieść do pięciu z omawianych przeze mnie emocji podstawowych, tzn. *radości, smutku, złości, zaskoczenia i wstrętu*. W części drugiej (poziomy A2 i B1) reprezentowane są tylko cztery emocje: *radość, smutek, strach i złość*, brak *zaskoczenia i wstrętu*. Niewątpliwie warto podkreślić starania auterek serii *Polski. Krok po kroku* o naturalny kontekst używania wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie, czyli w interakcji językowej, dzięki czemu uczący się ma możliwość poznania leksyki wyrażania emocji wraz z przykładami jej użycia w konkretnych sytuacjach językowych; ponadto student znajdzie w podręczniku ćwiczenia leksykalne, a nawet gramatyczne, w których będzie musiał użyć poznanego słownictwa nacechowanego emocjonalnie. Warto także zauważyć, że w podręcznikach znajduje się stosunkowo dużo słownictwa związanego z polem semantycznym ‘złości’, w porównaniu z ilością słownictwa komunikującego ‘radość’, którego jest mniej. Jednakże można stwierdzić, że seria podręczników *Polski, krok po kroku* częściowo realizuje

skrypty kulturowe wyrażania emocji podstawowych. W pozostałych podręcznikach poddanych ewaluacji wykładniki służące wyrażaniu emocji zostały uwzględnione w o wiele mniejszym zakresie lub w ogóle pominięte. Analiza podręczników polskich została skontrastowana z podręcznikami do nauczania języka francuskiego jako obcego, w której wzięłam pod uwagę dwa podręczniki: na poziomie A1 był to podręcznik *Version originale 1*, w którym nie obserwujemy wielu wykładników komunikowania emocji, na poziomie zaś B2, w *Edito. Méthode de français*, przeciwnie, studentowi przedstawiona została bardzo rozbudowana lista nazw uczuć i związanej z nimi leksyki.

Po przeprowadzonej analizie podręczników do nauczania JPjO dla różnych poziomów zaawansowania językowego, która wykazała, że nauczanie wyrażania emocji nie zajmuje w nich znaczącego miejsca i często jest wręcz pomijane, tym wyraźniej zaznacza się potrzeba wprowadzania tej problematyki w proces glottodydaktyczny.

8. Wymagania na egzaminy certyfikatywne z języka polskiego i francuskiego

W wymaganiach na egzaminy certyfikatywne wyrażanie emocji podstawowych jest wskazane jako konieczne. Kategoria wyrażania uczuć pojawia się już na najniższym poziomie zaawansowania językowego, jakim jest A1, i jest systematycznie rozbudowywana na kolejnych poziomach kompetencji językowej. Po przeanalizowaniu wymagań można stwierdzić, że zdający egzaminy certyfikatywne z obu tych języków powinni umieć wyrazić 5 z 6 przywołanych w pracy emocji podstawowych: w wymaganiach nie ma mowy o wyrażaniu *wstrętu*.

9. Wnioski

Wydobyte skrypty kulturowe wyrażania emocji stanowią podstawę gramatyki emocji dla języka polskiego na poziomie pragmatycznym. Mogą stanowić punkt wyjścia do nauczania komunikowania emocji w języku polskim jako obcym jako swoisty zestaw reguł wyodrębnionych na materiale empirycznym języka mówionego. Wobec faktu, że materiał leksykalny zawarty w podręcznikach do nauczania JPjO jest dość ubogi, zadaniem, które rysuje się przed nauczycielami jest dostarczenie uczniom leksykalnego wypełnienia struktur, jakimi są skrypty kulturowe wyrażania emocji podstawowych.

Nauczanie językowego wyrażania emocji jest zadaniem trudnym, zwłaszcza, jeśli weźmie się pod uwagę, że nie może odbywać się wyłącznie za pomocą przedstawiania uczącym

się list słownictwa nacechowanego emocjonalnie. Warto traktować uczącego się jako badacza nowej rzeczywistości językowej, co oznacza wprowadzenie do procesu nauczania języka obcego zróżnicowanych materiałów dydaktycznych, obejmujących autentyczne lub zbliżone do autentycznych dialogi w formie pisemnej, w formie nagrań, ale też w postaci filmów, na których uczący się będą mogli zaobserwować mowę ciała interlokutorów, co ułatwi zrozumienie komunikatu werbalnego oraz pozwoli lepiej zapamiętać leksykę. Warto też nie pozostawiać słownictwa nacechowanego emocjonalnie na uboczu całego procesu dydaktycznego, który najczęściej koncentruje się na nauczaniu słownictwa powiązanego z określonym tematem lekcji oraz na wprowadzaniu i utrwalaniu nowych struktur gramatycznych. Słownictwu nacechowanemu emocjonalnie należałoby poświęcić uwagę i przygotować ćwiczenia, które będą koncentrowały się na takiej leksyce i kontekstach/sytuacjach jej użycia. Warto wreszcie zachęcić uczących się do odgrywania ról, samodzielnego tworzenia dialogów, które, jeśli lektor umiejętnie sformułuje temat, będą mogły stanowić okazję do językowego wyrażania emocji w określonym kontekście. Wobec niewielkiej ilości dostępnych materiałów, którymi może posłużyć się lektor przygotowując lekcje, wyzwanie stojące przed nauczycielami gotowymi podjąć próbę nauczania mówienia o emocjach w języku polskim jest ogromne.

Wybrane pozycje bibliograficzne

- Béal Ch., 1993, *Les stratégies conversationnelles en français et en anglais: conventions ou reflet de divergences culturelles profondes?* [w:] „Langue française” 98, s. 79 – 106.
- Ekman P., 2012, *Emocje ujawnione*, Gliwice.
- Goddard C., Wierzbicka A. , 2007, *Semantic primes and cultural scripts in language learning and intercultural communication*, [w:] G. Palmer and F. Sharifian (red.), *Applied Cultural Linguistics: Implications for second language learning and intercultural communication*, Amsterdam, s. 105-124.
- Łosiak W., 2007, *Psychologia emocji*, Warszawa.
- Marcjanik M., 2000, *Polska grzeczność językowa*, Kielce.
- Miodunka W.T., 2016, *Glottodydaktyka polonistyczna. Pochodzenie – stan obecny – perspektywy*, Kraków.
- Wierzbicka A., 1999, *Język-umysł-kultura*, Warszawa.

Wybrane podręczniki do nauki języka polskiego jako obcego:

- Stempek I., Stelmach A., Dawidek S., Szymkiewicz A. , 2010, *Polski, krok po kroku 1*, polish-courses.com, Kraków
- Stempek I., Stelmach A., 2013, *Polski, krok po kroku 2*, polish-courses.com, Kraków